

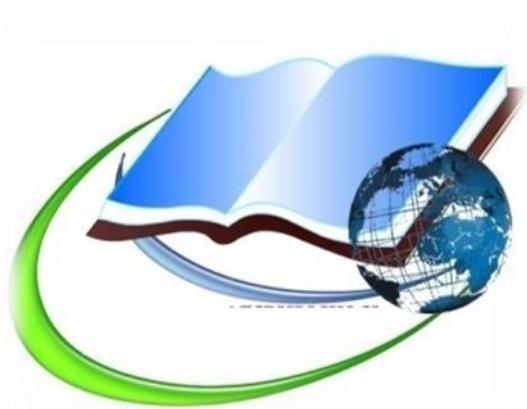
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ
TA'LIMI VAZIRLIGI

RESPUBLIKA TA'LIM MARKAZI

Respublika
Ta'lism Markazi

**2020-2021 O'QUV YILIDA IMKONIYATLARI CHEKLANGAN
BOLALAR UCHUN IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTAB VA MAKTAB
INTERNATLARNING 11-12-SINF O'QUVCHILARI UCHUN YAKUNIY
DAVLAT ATTESTATSIYASINI O'TKAZISH BO'YICHA ONA TILI
FANIDAN METODIK TAVSIYA VA MATERIALLAR**

Toshkent-2021

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar ta’lim muassasalarining 9-10-sinf o‘quvchilari uchun yakuniy davlat attestatsiyasini o‘tkazish bo‘yicha metodik tavsiya va materiallarni tijorat maqsadda ko‘paytirib tarqatish taqiqlanadi.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar ta’lim muassasalari metodbirlashmalari bosqichli nazorat, imtihon materiallariga 15-20% gacha o‘zgartirishlar kiritishi mumkin.

Tuzuvchilar:

M.Boqijonova – Toshkent shahar Olmazor tumanidagi 106-sonli zaif eshituvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatning ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi.

Sh.Qodirova - Toshkent shahar Olmazor tumanidagi 106-sonli zaif eshituvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatning ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi.

ONA TILI 11-12-SINF

1.Yakuniy nazorat imtihonlarini o‘tkazish tartibi

Kar va zaif eshituvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab va maktab-internatlarning bitiruvchilari yakuniy attestatsiyada ijodiy bayon yozadilar.

Ijodiy bayon ko‘proq badiiy, ma‘naviy-ma‘rifiy masalalar, ijtimoiy va siyosiy hayot, fan va texnika yangiliklari, fanlararo bog‘liqlik to‘g‘risidagi mavzular yoritiladi.

O‘quvchilar bayonning quyidagi turlaridan foydalanib **ijodiy bayon** yozadilar.

- Matnga badiiy tasvir vositalarini kiritish orqali ijodiy bayon yozish.
- Boshlab berilgan matnni o‘z fikr-mushohadalarasi asosida davom ettirish.
- Matn shaxsini o‘zgartirib ijodiy bayon yozish
- Grammatik topshiriqla ijodiy bayon yozish.

Bayon matnlari 3 variantda tayyorlanadi. Har bir variantda bittadan matn bo‘lib, har bir matn bilan birga ijodiy bayon yozishning bir turi asosida topshiriq beriladi. Bir o‘quvchi 3 ta konvertdan bittasini tanlab oladi. Tanlab olingen konvertdagagi matn mavzusi doskaga yozib qo‘yiladi. Ijodiy bayon uchun berilgan topshiriq ham doskaga yozib qo‘yiladi. O‘qituvchi tomonidan (210-230 ta so‘zlardan iborat bo‘lgan) ijodiy bayon matni og‘zaki va daktil nutqda ikki (lozim bo‘lsa uch) marta o‘qib eshittiriladi. O‘quvchilar eshitgan matn yuzasidan berilgan topshiriq asosida ijodiy bayon yozadilar. Ijodiy bayon hajmi kamida (180-200 ta so‘zlardan iborat bo‘lgan) 2-2,5 bet bo‘lishi lozim.

Ijodiy bayon yozish uchun 180 daqiqa beriladi.

Ijodiy bayon matnlari o‘qituvchi tomonidan tanlanadi va ta’lim muassasi metod birlashmasida muhokama qilinib ma’qullanadi. Ma’qullangan materiallar ta’lim muassasi rahbariyati tomonidan tasdiqlanadi.

Bayon quyidagi mezonlar asosida baholanadi.

№	Mezonlar	Ball
1	Reja mavzuga muvofiq tuzilgan, matn mazmuni to‘g‘ri bayon qilingan bo‘lsa; bayon mantiqli va muntazam bo‘lsa; so‘z boyligi, ifoda qurilishi va uslubi adabiy til talablariga mos bo‘lib mazmun va ifodada bir ikki xatoga yo‘l qo‘yilgan bo‘lsa; savodxonlikda qo‘pol bo‘lmagan bitta imlo yoki ikkita ishorat xatosi bo‘lsa; uslubiy xato bo‘lmasa.	5
2	Matn reja asosida yoritilib, fikr bayonida muntazamlik qisman berilgan bo‘lsa; so‘z tanlashda va ifoda qurilishida har xillik bo‘lsa; mazmun va ifodada 2-3 kamchilik bo‘lib, savodxonlikda 3 tagacha imlo, 3 tagacha ishorat va ikkitagacha uslubiy xato mavjud bo‘lsa.	4
3	Mavzu to‘liq yoritilmagan, mavzudan qisman chetga chiqilgan bo‘lsa; aniq voqeiylik izohida nuqsonlarga yo‘l qo‘yilgan bo‘lsa; so‘z boyligi va ifoda tuzilishida nochorlik sezilib tursa; savodxonlikda 4 tagacha imlo, 4 tagacha ishorat, 3 tagacha uslubiy xatoga yo‘l qo‘yilgan bo‘lsa.	3
4	Matn mazmuni ko‘p buzilgan bo‘lsa; ish rejaga mos bo‘lmasa, fikr bayoni va qurilishida kamchilik bo‘lsa, fikrlar bir-biriga bog‘lanmasa; so‘z boyligi sayoz bo‘lib, mazmun va ifodada 5-6 tagacha nuqsonga yo‘l qo‘yilgan bo‘lsa; savodxonlikda 7 tagacha imlo, 7 tagacha ishorat va 7 tagacha uslubiy xatoga yo‘l qo‘yilgan bo‘lsa .	2
5	Matn mazmuni kam buzilgan bo‘lsa; ish rejaga mos bo‘lmasa, fikr bayoni va qurilishida kamchilik bo‘lsa, fikrlar bir-biriga bog‘lanmasa; so‘z boyligi sayoz bo‘lib, mazmun va ifodada, savodxonlikda 10 dan ortiq xatoga yo‘l qo‘yilgan bo‘lsa.	1

**Ona tili
11-12-sinf**

**Kar va zaif eshituvchi bolalar ta'lim muassasalari uchun
ijodiy bayon mavzularidan namunalar**

**1-VARIANT
SUV – HAYOT MANBAYI**

Suv – hayot manbayi, inson uchun eng zarur tabiiy ne'mat. Suvdan oqilona foydalanish kerak. Suvni isrof qilmaslik har bir insoning burchi. Atrofimizning go'zalligi, noz-nematlarning serob bo'lishi suvga bog'liq. Barcha tirik mavjudodda suv bor. Odam va hayvonlar tanasining ikkidan uch qismi, bazi o'simliklarning deyarli to'rtdan besh qismi suvdan iborat. Suv okeanlar, dengizlar, daryolar, ko'llarda, yer ostida va tuproqda bo'ladi. Muzlik va aysberglar ham suvdan iborat. Havoda ham suv bor. Ular bulut, tuman, bug', yomg'ir va qor holida bo'ladi. Suv yer sharining 70 foizdan ortiqroq maydonini egallaydi.

Malumotlarga ko'ra, yer sharida mavjud bo'lgan suvning 97 foizi okean va dengizlarda to'plangan sho'r suv hisoblanadi. 2 foizi esa muz holatida, atigi 1 foizidan ichimlik maqsadida foydalilanadi. Keyingi paytlarda suvga etibor susaydi. Ariqlardan toza suv oqmay qo'ydi. Chunki ariqlarga iflos narsalar tashlanadi. Bu esa katta gunoh. Suvga munosabatni o'zgartirish kerak. Bu ishda o'quvchilar kattalarning yordamchisi bo'lishlari zarur.

Bir kuni ko'chada akam bilan mashina yuvayotgan edik. Qo'shnimiz Oqil bobo o'tib ketayotib shlangdan oqayotgan suvga qarab, "attang", - deb o'tib ketdilar. Kechga yaqin ko'chada Oqil bobo mahalla guzarida o'ynayotgan bolalarni atroflariga chaqirib olidilar-da savol berdilar.

-Alisher, qani ayt-chi, uyingda bir kun suv bo'lmasa nima qilasan?

-Nigora uyingizda suv birdan to'xtab qolishini tasavvur qil-chi, - dedilar.

Alisher suvsiz yuvina olmasligini aytdi. Nigora suvsiz idishlar, kiyimlar yuvilmasligini, ovqat pishira olmasligini tasavvur qildi.

Shunda Oqil bobo: "Barakalla bolalarim. Suv bo'lmasa na yer yashnaydi, na el yashnaydi. Suvning har bir tomchisini asrashimiz kerak", - dedilar.

(215 ta so'z)

2-VARIANT ONA MO'TABAR

Ona ulug‘, ona aziz, ona mehr bulog‘i, ... U farzandini jonidan ortiq sevadi, u farzandi uchun hamma narsaga tayyor. Ey farzand, agar kishi qo‘lida arzimas yukni biror soat ko‘tarib tursa, qanchalik qiynaladi. Endi tasavvur qil, agar u shu yukni to‘qqiz soat ko‘tarib yursa nima bo‘ladi? Agar to‘qqiz kun ko‘tarib yursachi? Shundan xulosa chiqarib olaverki, seni onang to‘qqiz soat, yoki to‘qqiz kun emas, balki to‘qqiz oy ko‘tarib yurgan.

Agar sen go‘daklik chog‘ingda onang sen bilan qanday hayot kechirganini, o‘zingni hech narsaning farqini bilmaydigan bir go‘dak bo‘lganligingni bilishni istasang, atrofingdagi onalarga qara. Ularning qo‘llaridagi chaqaloqlarga bir nazar sol, shunda o‘z go‘dakligingni yorqin tasavvur qilasan, bundan esa o‘zingga yarasha xulosa chiqarib olasan.

Aqli, ziyrak, zehnli har bir farzand onasini e’zozlab, hurmatini joyiga qo‘yadi. Ona rizoligi yo‘lida barcha imkoniyatini ishga soladi. Hech qachon onasining jahlini chiqarmaydi, qo‘lidan kelganicha onasiga yordam beradi. Onasidan quvvati yetmaydigan narsani talab qilmaydi.

Onaning shafqatiga jafo bilan, mehribonligi evaziga xafa qilish bilan javob qaytaruvchi farzand naqadar razil farzand hisoblanadi. Ona aytganlariga qulq solmaydigan, buyurgan ishining aksini qiladigan, har bir ishda onaning asabiga tegadigan farzandni hamma yomon ko‘radi.

Har bir farzand ona nasihatlarini jon qulog‘i bilan eshitishi, to‘g‘ri yo‘lga targ‘ib etsa, qarshilik qilmasligi shart. Ota-onasi ish buyurganda darrov bajarishi zarur. Agar ulardan biror xatolik o‘tsa ham, ularga jahl qilmasdan, bu ishda xatolik borligini vazminlik bilan ularga tushuntirishi lozim. Men onamni juda sevaman va hurmat qilaman. Kelajakda onamga munosib farzand bo‘laman.

(216 ta so‘z)

3-VARIANT USTOZGA TA'ZIM

Ustoz deganda ko‘z oldimizga mehribon, bolalarni sevadigan jonkuyar insonlar keladi. Ustoz otangdek ulug‘ deb bejiz aytilmagan. Chunki, otamiz bizni kiyim-bosh, taom bilan to‘ydiradi, ustoz esa yillar davomida bilim berib, bizni kamolga yetkazadi. Shuning uchun har bir inson uchun o‘z ustozini e’zozlashi, hurmatini ado etishi shartdir.

Ustoz shunday zotki, ular insoniyatni ilm bilan ziynatlaydi, ularga chiroyli fazilatlar bilan o‘rnak bo‘ladi, tushuntirish bilan foydasiz narsalardan xalos etadi. Ularni komil inson darajasiga yetkazish uchun bilim xazinasini qalblariga joylaydi.

Ustoz shunday zotki, u sening insonlik haq-huquqlaring nimadan iborat ekanini tushuntirib beradi, foydasiz, yomon illatlardan qaytaradi va eng yaxshi ishlar sari yo‘l ko‘rsatadi. Ular sening yuksalishing va kamolga yetishing uchun hamisha jon kuydirishadi. Kelajakda bilimli, aqli va kuch-g‘ayratli bo‘lishga chaqiradi. O‘zidagi bor ilmlarini o‘rgatishga, saboq berishga doimo shay turadi.

Ustozning vaqtłari juda qimmatli. Shuning uchun ularning aytganlariga diqqat bilan quloq sol. Agar biron nimanı tushunmay qolsang, odob bilan qayta so‘rashing zarur. Muallim va ustozing nima so‘rasalar kulib turib, odob bilan javob ber. Ilm maskanidan tashqarida yoki ko‘cha-ko‘yda ularni ko‘rib qolsang, ta’zim bajo qil, qo‘lingni ko‘ksingga qo‘yib salom ber. Ustozlaringni nechog‘lik e’zozlasang, kelajakda sen ham obro‘-e’tiborga sazovor bo‘lasan.

Men hamisha ustozlarimning barcha pand va nasihatlarini qulog‘imga olaman va Vatanimga foydasi tegadigan inson bo‘laman.

(195 ta so‘z)